

KUR'ÂN'DAKİ DEYİMLERİN KÜRTÇE MEÂLLERDEKİ ÇEVİRİLERİ HAKKINDA BİR İNCELEME

Mehmet SALMAZZEM*

Abdulkerim BİNGÖL**

Öz

Çeviri tartışmasını bir kenara koyarsak, i'câz değeri haiz Kur'ân'ın doğru çevirisini yapmak, zengin ilmî birikime sahip olmayı gerektirir. Özellikle Kur'ân'ın çevrileceği dilin yanısıra Arapçanın edebî incelikleri hakkında yetkin olunmalıdır. Mevzu bahis, deyimler gibi ekseriyetle lafzî mananın ötesinde farklı bir anlama sahip olan ibareler olunca çevirinin daha bir özen gerektirdiği yadsınmaz.

Bu çalışmada ele alınan ibarelerin deyimisel niteliklerine, sahasında ağırlığı bulunan önemli birçok müfessir, eserlerinde yer vermektedir. Ne var ki bu minvalde incelediğimiz Kürtçe meâllerin ekseriyetinde bu hususun göz ardı edilerek, ibarelerin deyimisel yönlerinin çeviriye yansıtılmadığı görülmektedir. Üzerinde durduğumuz meâllerin çoğunda ibarelerin yalnızca lafzî tercümelerinin yapılması ve bazılarında Türkçe meâllerden etkilenerek söz konusu ibarelerin çevrilmesi ciddi hata olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, deyim, meâl, çeviri, Kürtçe meâller.

AN ANALYSIS ABOUT THE IDIOMS OF THE QUR'AN IN THE KURDISH TRANSLATIONS OF THE QUR'AN

Abstract

If we put away the discussion on translation, to make the right translation of the Qur'an with the value of i'caz requires to have a rich scientific accumulation. Especially one must be competent on both the language to which the Qur'an will be translated and the literary subtleties of the Arabic language. If we concern about idioms that have different meanings in spoken language, it can not be denied that translator must be more attentive.

Many important commentators, who are competent in the field, touched on the idiomatic qualities of expressions which has mentioned in this study. However it is seen that, in most of Kurdish translations which we have analyzed in this manner did not pay no mind on that matter and the idiomatic of the expressions did not reflected in translation. Only literal translations of expressions and the influences of Turkish translations can be regarded as a serious mistakes

Keywords: Qur'an, idiom, translation of The Qur'an, translation, Kurdish translation of The Qur'an.

Makale Gönderim Tarihi: 24.03.2017, kabul tarihi: 28.04.2017.

* Muş Alparslan Üniversitesi, m.salmazzem@alparslan.edu.tr

** Muş Alparslan Üniversitesi, akerimbingol@hotmail.com

Giriş

Deyim; “bir kavramı veya bir duyguyu daha çekici bir anlatımla ifade eden ve gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu, tümce¹ veyahut seyrek olarak tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan söz”² olarak tanımlanmıştır. Deyimin, gerek Arapçada gerekse Osmanlıcada net bir tanımının yapıldığını söylemek zordur. Söz gelimi, مثل سائر \ ضرب المثل \ مثل kavramlarının Arapçada deyim karşılığı geldiğini ileri sürenler³ olsa da bunlar, daha çok atasözlerine karşılık gelmektedir. Aynı kullanım Osmanlıca, divan edebiyatı ve lügat eserlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Mesele 11. yüzyılda Kâşgarlı Mahmut (ö. 477/1084-1085) tarafından yazılan ve ilk Türkçe sözlük olma niteliğini taşıyan Divanü Lügati't-Türk'te deyim karşılığı gelebilecek bir kavram kullanılmazken atasözleri sav/saw, atalar sözü ve darb-ı mesel gibi sözcüklerle anılmıştır.⁴ Arapça ile beraber divan edebiyatı ve Osmanlıca yazılan eserlerde deyim net bir şekilde tanımlanmadığı ve deyim karşılığı muayyen kavramların kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumun, deyim ile atasözleri arasında net ayırım yapılmamasından kaynaklandığı söylenebilir. Başka bir ifadeyle deyim, müstakil bir olgu olarak değil, daha çok atasözlerinin gölgesinde varlığını sürdürdüğünden atasözüne karşılık kullanılan kavramlar, deyim için de kullanılmış ve deyim, mesel gibi kavramların tali anlamları arasında yer alabilmiştir.⁵

Kültürel mirasın önemli parametrelerinden olan dilin temel öğelerinden biri de şüphesiz atasözü ve deyimlerdir. Dilin gelişmesinde önemli rolü bulunan atasözü ve deyimlerin ihdas edilmesinde, birincil rolü bireyler almakla birlikte zaman içerisinde bu ifadelerin asıl sahipleri toplumdur. Zira toplum tarafından benimsenmeyen ve kullanılmayan söz öbeklerinin atasözü ya da deyim haline dönüşmesi mümkün değildir. Özetle bireyler tarafından herhangi bir olaya karşılık ya da duyguyu ifade etmek üzere sarf edilen söz öbekleri, toplum tarafından kullanılmadığı sürece deyim ya da atasözü formuna dönüşmeleri mümkün değildir. Bilgi ve tecrübesine dayanarak birisi, özlü bazı cümleler söylemekle deyim ya da atasözü oluşturmuş olmaz. Onun ifade ettiği cümle, toplum tarafından özümşenerek kullanılmasıyla ancak atasözü ya da deyim niteliğini alabilir.

Atasözleri ve deyimlerin, toplumların kültürel hafızalarında önemli bir yere sahip oldukları yadsınamaz. Toplumun temel yapı taşlarından dilin, bir organizma olarak kabul edildiğini varsayarsak, deyim ve atasözleri, o organizmanın sahip olduğu hususiyetleri uzun süre saklayan genetik kodlar mesabesinde.

Diğer taraftan deyimlerin türleri ve kullanım şekilleri her ne kadar toplumdan topluma hatta yöreden yöreye farklılık arz etse de aynı durum ve duyguları ifade etmek

¹ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkilab Kitabevi, İstanbul, 1988, c. 1, s. 52.

² Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009, c. 3, s. 35.

³ Hasan Akdağ, *Arap Dilinde Deyimler ve Atasözleri*, Tekin Kitabevi, Konya, ts, s. (önsöz, 1-3)

⁴ Kaçgarlı Mahmut, *Divanü Lügati't-Türk*, (Çev.: Besim Atalay), Türk Dil Kurumu Yayınları, yy, ts, c. 3, s. 154.

⁵ Abdulcelil Bilgin, *Kur'an'daki Deyimler ve Zemahşeri'nin Keşşaf'ı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2016, s. 48.

için bazen farklı dillerde benzer deyim formatlarıyla karşılaşmak mümkündür. Mesela Arapça ile Türkçe arasında benzer; hatta bazen neredeyse harfi harfine aynı formatta atasözü ve deyimler bulunmaktadır. Örneğin, herkesin kendi davranışından sorumlu olduğunu, hatasının cezasını kendisi çekeceğini ifade etmek üzere kullanılan “her koyun kendi bacağından asılır” atasözünün⁶ birebir aynısı Arapçada “كل شاة برجلها معلقة” şeklinde söylenmektedir.⁷

Etkileşim halinde bulunan diller arasında benzer deyim, atasözü kullanımının sayıca fazla olması kuvvetle muhtemeldir. Fakat uzak kültürlerin de aynı durum ya da hissiyatı ifade etmek üzere benzer kalıplarda deyim ya da atasözü terkiplerini kullandıkları inkâr edilemez. Örneğin farklı kültür yapılarına sahip olan Türkler ve İngilizler arasında benzer kullanımlar olabilir. Mesela Türkçede başarılı olmak için birlikte çalışmayı hatırlatan “bir elin nesi var, iki elin sesi var” atasözünün⁸ benzeri İngilizcede “two heads are better than one/iki baş bir baştan daha iyidir”⁹ şeklinde söylenmektedir.

Diller arasında benzer deyim türlerine rastlansa da esasında deyimlerin çoğu, kullanıldığı dilde anlamlıdır. Bir dilde kullanılan ekser deyimlerin lafzî çevirisi yapılarak sahip olduğu mananın başka dile aktarımı çoğu zaman mümkün olamamaktadır. Hatta çevirisi yapılan deyimün yeni dildeki formu, herhangi bir anlam da taşımayabilir. Örneğin Türkçede bir kimseye verilen karşılıktan ötürü söylediğine veya yaptığına pişman olmak anlamında kullanılan “ağzının payını (ölçüsünü) almak” deyimini¹⁰ Arapçaya أخذ الفم şeklinde lafzi olarak tercüme edildiğinde Türkçedeki deyimsel anlamdan çok farklı bir mana elde edileceği ortadadır. Aynı şekilde Türkçede bir mal, para, değer yargısı vb. maddi veya manevi varlığın elden çıkarılmasını kabul etmek manasında kullanılan gözden çıkarmak deyimini¹¹ Arapçaya اخراج من العين şeklinde çevrildiğinde alakasız bir mana ile karşılaşılacaktır.

1. Kur’ân’ın Çevirisi ve Deyimler

Evrensel bir mesaj olan ve bütün insanlara gönderilen Kur’ân’ın doğru anlaşılması için ilk dönemden itibaren Kur’ân’ı açıklama faaliyeti söz konusu olmuştur. Zira Kur’ân’ı doğru anlamak ve açıklamak, “insanlara, kendilerine indirileni açıklamak için ve düşünüp anlasınlar diye sana da bu Kur’ân’ı indirdik”¹²âyetinde belirtildiği üzere ilahi bir emirdir. Dolayısıyla İslam’ın farklı milletlere ulaştırılması ve Müslüman olan değişik etnik unsurun Kur’ân’ı doğru anlaması amacıyla Kur’ân’ın farklı dillere tercüme edilmesi ihtiyacı hasıl

⁶http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58b97a4e7000e7.8.2272656 (Erişim Tarihi: 03.03.2017) ; Aksoy, a.g.e., c. 1, s. 312.

⁷ Süleyman b. Salih el-Haraşi, *el-Münteqa min Emsâli'l-Arab ve Kısasihim*, Daru'l-Kasım, Riyad, 2007, s. 136.

⁸ Aksoy, a.g.e., c.1, s. 195.

⁹ Anne Bertram, *NTC İngilizce-Türkçe Atasözleri ve Klişeler Sözlüğü*, (Çev.: Alfa Çeviri Grubu), Alfa Yayınları, İstanbul, 2009, s. 178.

¹⁰http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58bd2d7dca0011.99233455 (Erişim Tarihi:06.03.2017); M. Ertuğrul Saraçbaşı, *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, c. 1, s. 56.

¹¹http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58bd2dd6c485b4.65242492 (Erişim Tarihi:06.03.2017); Aksoy, a.g.e., c.2, s. 808; Saraçbaşı, a.g.e., c. 1, s. 518.

¹² Nahl, 16/44.

olmuştur. Başka bir ifadeyle insanların Kur'ân'ı anlama gereksinimden ötürü çeviri faaliyeti devam edecektir.¹³Bunun gerçekleşmesi ise ancak hem açıklamayı yapan hem de açıklamayı dinleyen tarafların anlayabildiği, iletişimin önemli öğelerinden dil aracılığıyla olabilir. Yukarıdaki âyette bahsedilen açıklanma olgusunun yalnızca Arapça yapılma zorunluluğu bulunmamaktadır. Böyle bir zorunluluk esas itibariyle realiteden uzaktır. Zira herkesin Arapça bilmesi mümkün değildir. Ayrıca insanlara zorunlu olarak Arapça öğrenme şartı getirmek, evvela insanların öğrenme imkân ve kabiliyetine ters düşmektedir. Kısacası değişik milletler tarafından yüzlerce farklı dilin konuşulduğu dünyada bütün insanlara dönük evrensel mesajlar içeren Kur'ân gibi ilahî bir metnin başka dillere çevrilmesi zorunluluktur. Nitekim hem şifahî hem de yazılı ilk tercüme faaliyetlerin mazisi Medine dönemine kadar gitmektedir. Hz. Peygamber tarafından dönemin önemli hükümdarlarına gönderilen davet mektuplarında yer alan bazı âyet ya da âyet bölümleri bir görüşe göre gönderilen elçiler tarafından diğer bir görüşe göre ise hükümdarların özel mütercimleri tarafından şifahî olarak tercüme edilmiştir. Aynı şekilde Medine döneminde Selman-ı Farisî (ö. 36/656 [?]) tarafından yeni Müslüman olan ve Arapça telaffuzda güçlük çeken bazı İranlılara besmele dâhil Fatihâ'nın tercüme edilmesi, yazılı ilk tercüme örneği olarak kabul edilmektedir.¹⁴ Kur'ân'ın kısmî ilk tercüme örnekleri olan bu faaliyetler, günümüzde farklı dillerde sayıları yüzleri bulan tercüme/meâl çalışmalarına ilham oldukları inkâr edilemez.

Kur'ân'ın sayısal olarak kaç tercümesinin yapıldığı mevzumuz dışındadır. Hatta Arapçanın benzersiz edebî inceliklerini içeren Kur'ân'ın bir bütün olarak diğer dillere nasıl tercüme edildiğini araştırmak da konumuz dışındadır. Zira bu mevzular makale sınırlarını fazlasıyla aşan uzun çalışmaları gerektirir. Nitekim bu meselelere ilişkin farklı çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Bu çalışmamızda üzerinde duracağımız esas konu, sayıları gün geçtikçe artan ve haklarında yeterli çalışma bulunmayan Kürtçe meâllerde deyimlerin çevirilerini analiz etmek ve bu hususta yapılacak olan yeni çalışmalara perspektif kazandırmaktır.

Kur'ân'da deyim diyebileceğimiz birçok ibare, cümle bulunmaktadır. Bunların başka dillere lafzî olarak tercüme edilmesi çoğu zaman âyetin orijinal metninde ortaya konulan manayı vermekten uzaktır. Nitekim hususî olarak bu çalışmada bahsi geçen konuyu seçmemize bizi sevk eden amil de bu olmuştur. Hâlbuki Kur'ân'da deyimsel niteliği olan bazı ibarelerin çevrileceği dilde benzer manayı verebilecek başka bir deyimle aktarmak mümkündür. Âyetin mana itibariyle çevrisinin yapılması lafzî tercümeğe göre daha isabetli olacağı tartışmasızdır. Bu detayı göz ardı eden mütercimlerin çoğu, benzer hatalara düşmektedirler. Türkçe meâllerde bu türden birçok örnek bulunmaktadır. Mesela Al-i İmran, 3/187 de geçen *فَقَبَلُوهُ وَرَأَوْا ظُهُورَهُمْ* âyetinde, verdiği sözü tutmama, kulak ardı

¹³ Abdülcelil Bilgin, "Hakikat ve Mecaz Bağlamında İngilizce Meâllerle İlgili Analitik Bir İnceleme", Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 30, s. 119.

¹⁴ Hidayet Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, Yeni Zamanlar Yayınları, İstanbul, 2014, s. 85-89.

etme ve önemsememeyi vurgulayan bir deyim kullanılırken Türkçe bazı meâllerde sadece ibarenin lafzî yönü dikkate alınarak tercüme yapılmıştır.¹⁵

Türkçe meâllerdeki deyimlerin çeviri problemi hakkında önemli bazı çalışmaların yapıldığı bilinmektedir.¹⁶ Ne var ki Kürtçe meâllerde aynı problemi ele alan herhangi bir çalışmanın olmaması bizi böyle bir çabaya sevk etmiştir. Aralarında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından basılmış olan “Meâla Qur’ana Pîroz a Kurdî” isimli meâlin de yer aldığı yaklaşık dokuz meâl üzerinde bu minvalde bazı analizler yapmaya çalıştık. Ele aldığımız meâller içerisinde Kamran Bedir-xan’ın meâli kısmî bir meâl olduğu için onu bu çerçevede sadece bir örnek üzerinden değerlendirebildik. Ayrıca Mehdî Licevî’nin ve Muhammed Şoşikî’ye ait müstakil meâl çalışmaları olmadığından onların tefsir kitaplarından iktibas etme yoluyla meâllerinden istifade ettik.

Yukarıda değindiğimiz üzere Kur’ân’da deyim anlamını taşıyan birçok ibare yer almaktadır, ne var ki ilgili bütün ibarelerin ele alınması çalışmanın fazlasıyla uzamasına neden olacaktır. Bundan dolayı örneklik teşkil etmesi bakımından yeterli olacağı düşüncesiyle 14 ibare üzerinde durulmuştur. Kur’ân’ın çevirisi yapılırken dilbilimsel tefsirlerden klasik dönemde yazılanların yanı sıra modern dönemde telif edilen eserlere de müracaat edilmesi elzemdir.¹⁷ Nitekim bu çalışmada tefsirlerinde edebî inceliklere sıklıkla yer veren Zemahşerî (ö.538/1144), Beyzavî (ö.685/1286) gibi klasik dönem müfessirleri ile İbn Aşûr (1389/1970) gibi modern dönem müfessirlerinin eserlerine başvurulmuştur. Söz konusu müfessirlerin ekseriyetle deyimsel çerçevede ele aldıkları ibarelerin bu bağlamda üzerinde durulmasının alandaki çalışmalara perspektif kazandırması bakımından yeterli olacağı kanısındayız.

1.1. Kur’ân’daki Bazı Deyimlerin Kürtçe Meâllerdeki Çevirileri

Cümleye farklı bir güzellik katan ve her bir dilde ayrı formları bulunan deyimlerin çevirisi oldukça zordur. Zira çevirisi yapılan deyimün çevrilen dildeki karşılığı deyim olarak bulunmayabilir. Kur’ân’daki deyimlerin Kürtçe meâllerdeki çeviri problemini ele almayı hedefleyen bu çalışmada, birkaç örnek üzerinden konu irdelenecektir.

1.1.1. (فَنَبِّؤُهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ) Al-i İmran, 3/187)

Meâller:

- Kamran Bedir-xan: Sunda xwe avêt pişt guhê xwe...
- Abdullah Varlı: ... ewan, ewa peyman avîtibûne pišta xwe...
- Mehmet Demirdağ (Farqînî): ... lê wan wê avêt pişt xwe...
- Hüseyin Gündüz (Êsî): ... lê wan peyman avête pişt guhê xwe..
- Abdulkerim Bingöl: ... wan ev avêtin paş guhên xwe...

¹⁵ Örnek için bkz.: Hasan Tahsin Feyizli, *Feyzu'l-Furkan Kur’ân Meâli*, Akit Gazetesi, İstanbul, 2001; Salih Akdemir, *Son Çağrı Kur’ân*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015.

¹⁶ Örnek için bkz.: Abdulcelil Bilgin, *Kur’ân’daki Deyimler ve Zemahşerî’nin Keşşaf’ı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2016; Muhammed Özcan, *Kur’ân Deyimleri ve Çeviri Stratejileri*, Cantaş, İstanbul, 2014.

¹⁷ Bilgin, *a.g.m.*, s. 119.

-Muhammed Hakkarî: ... wan ew (soz) avêtin paş (guhê) xwe...

-Fikri Bozkurt: ... lê wan ew (soz) avêtin paş (guhê) xwe...

-Mela Mehdî Licevî: ... avêtin paş xwu...

-Mela Muhammedê Şoşikî: ... paşê ew avêtin dûv pišta xwe...

Tahlil ve Yorum:

Âyette geçen ifade, kulak ardı etmeyi ve önemsememeyi; başka bir deyişle âyete muhatap olanların vermiş oldukları sözün gereğini yapmadıklarını ortaya koyan bir deyimdir.¹⁸

Varlı, Farqînî, Licevî ve Şoşikî âyetteki kelimelerin neredeyse birebir karşılığını vermekle lafzî çeviri yapmışlardır. Yaptıkları çeviriler, âyetteki deyimsel manayı vermekten hayli uzaktır. Zira bahsedilen çevirilerde kullanılan “avîti bûne pišta xwe, avêtin paş xwu” gibi ifadeler, Türkçe’de “arkasına attı” gibi bir anlama gelmektedir.¹⁹ Kısacası bu çevirilerde âyetteki deyimsel mana yanlış veya eksik tercüme edilmiştir. Diğer çevirilerde ise ibarenin deyimsel manasının önemli ölçüde yansıtıldığı söylenebilir. Zira bu çevirilerde kullanılan “avêtin paş/pişt guhê xwe” Kürtçede bir deyim olarak önemsememe ve kulak asmamayı ifade etmektedir.²⁰ Dolayısıyla bu deyimlerin âyetin çevirisinde kullanımı isabetli olmuştur.

1.1.2. فَقَطَعَ دَائِرَ الْقَوْمِ (En’âm, 6/45)

Meâller:

-Abdullah Varlı: ... îdî bi vî awaî nişa wî komalê, ku cewr di kiribûne hatîye birînê...

-Mehmet Demirdağ (Farqînî): ... vêca koka ên sitemkarî kiribûn hat birrîn...

-Hüseyin Gündüz (Êsî): ... Vêca piştî vê rewşê, koka civata sitemkar hate birîn...

-Abdulkerim Bingöl: ... Herwiha tixûbê qewmê sitemkar hate birîn...

-Muhammed Hakkarî: ... Vêca reh û rûşaşê wî qewmê zordarî kirî ji binî hatne birîn...

-Fikri Bozkurt: ... Bi vî awayî rehê civata zalim hate birrîn.

-Mela Mehdî Licevî: ... êdî dawiya wan hate birîn...

-Mela Muhammedê Şoşikî: ... eslê wî qewmê ku zalim bûn hat birrîn...

Tahlil ve Yorum:

¹⁸ Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu’l-Beyan ‘an Te’vili Âyi’l-Kur’ân*, Dâru’l-Hecer, Kahire, 2001, c. 6, s. 298; Carullah İbn Kasım Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf ‘an Hakaiki Gavamizi’t-Tenzil ve Uyûni’l-Akavil fi Vucûhi’t-Tevîl*, Mektebetu Ubeykan, Riyad, 1998, c. 1, s. 671.

¹⁹ Dilawer Zeraq, *Deyimler Sözlüğü Ferhenga Biwêjan*, Enstituya Kurdî ya Stenbolê, İstanbul, 2005, s. 588.

²⁰ Mustafa Borak, *Ferhenga Bivêjan*, Enstituya Kurdî, İstanbul, 2005, s. 59.

Âyette bahsedilen kavmin tümüyle yok olması bir deyim ile ifade edilmiştir.²¹ Diğer bir deyişle söz konusu kavmin külliyyen helak olduğu ve nesillerinin yok olduğu belirtilmektedir.²²

Licevî'nin yaptığı çeviri birebir sözcük çevirisi şeklindedir. Dolayısıyla yapılan çeviri, orijinal metnin ortaya koyduğu deyimsel anlamı vermekten hayli uzaktır. Çünkü “dawiya wan hate birîn” ibaresinin Türkçe karşılığı, “sonları kesildi” manasındadır. Âyette ise helak oldular, soyları tükendi gibi manalarda kullanılmıştır. Diğer çevirilerde kullanılan “kok birîn” halk dilinde kökünü kazımak, kesmek gibi manalara gelmektedir.²³ Dolayısıyla bu kullanım, âyette ortaya konulan manayı yansıtması bakımından isabetli olmuştur. Nitekim “kok birîn” ifadesinin yakın bir kullanım şekli olarak “Kok qelandin” deyimini Kürtçede soyunu tüketmek, yok etmek gibi anlamlarda kullanılmaktadır.²⁴

1.1.3. حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ (A'raf, 7/40)

Meâller:

- Abdullah Varlı: ... heya pîlete-coban di qulika derzîyê da derbas nebe...
- Mehmet Demirdağ (Farqîni): .... heya ku deve di qulika derziyê de derbas bibe.
- Hüseyin Gündüz (Êsî): ... Heta ku deve di qulika derziyê re derbas nebe...
- Abdulkerim Bingöl: ... Heta lok (deveha nêr) di qula derziyê re derbas nebe.
- Muhammed Hakkarî: ... Ew naçine biheştê ku hêştir di kuna derzî kêra neçît .
- Fikri Bozkurt: ...Heya deve di qulika derziyê re derbas nebe.
- Mela Mehdî Licevî: ... Hetta ku şuturê nêr di qulika derzîyê de derbas nebe...
- Mela Muhammedê Şoşikî: ... heta deveh ji qula derziyê re derbas ne be...

Tahlil ve Yorum:

Burada inkârcıların cennete asla giremeyecekleri çarpıcı bir deyimle ifade edilmektedir. Deve, Arap geleneğinde önemli bir yer teşkil ettiğinden ve cisim olarak dikkat çekici, gösterişli bir yapıya sahip olduğundan, inkârcıların cennete giremeyecekleri onun üzerinden temsilî olarak anlatılmıştır.²⁵ Varlı dışında diğer meâllerin çoğu benzer kullanımlarla ibarenin literal manasını çevirmişlerdir. Zira “Heta ku deve di qulika derziyê re derbas nebe.../deve iğne deliğinden geçmeyene kadar...” ifadesinin Kürtçede bir deyim olarak kullanımı bilinmemektedir. Varlı ise çeviride “cemel” kelimesini halat olarak

²¹ Muhammed Tahir İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru't-Tunusiye, Tunus, 1984, c. 7, s. 231.

²² Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebibekr el-Kurtûbî, *el-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Müessesetu'Risale, Beyrût, 2006, c. 8, s. 381; Alauddîn Ali b. Muhammed b. İbrahîm b. Ömer eş-Şeyhî el-Hazin, *Lübabu't-Tevîl fî Maaniyi't-Tenzîl*, Beyrût, 1995, c. 2, s. 113.

²³ Borak, *a.g.e.*, s.569.

²⁴ Borak, *a.g.e.*, s.569; Ahmet Cengiz Çamlıbel, *İdyomên Kurdî*, Weşanên Deng, İstanbul, 1997, s.125.

²⁵ Nâsirüddîn Ebu'l-Hayr Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Tevîl*, Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, Beyrût, ts., c. 3, s. 13; Ebû Cafer en-Nehhas, *Meani'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Câmietu Ummi'l-Kura, Mekke, 1988, c. 3, s. 35; İbn Aşûr, *a.g.e.*, c. 8-2, s. 127-128.

tercüme etmiş²⁶ ve tercümeyi “heya pîlete-coban di qulika derzîyê da derbas nebe/halat iğne deliğinden geçene kadar” şeklinde yapmıştır. Bazı tefsirlerde söz konusu kelimenin halat manasına gelebildiğinden bahsedilmektedir.²⁷ Fakat ister deve manasında olsun ister halat manasında, her iki durumda da daha çok metnin lafzî kısmına bağlı kalınarak bir çevirinin yapıldığı görülmektedir. Öte yandan âyette ortaya konulan deyimsel manayı yansıtabilecek bazı deyimler Kürtçede kullanılmaktadır. Örneğin imkânsızlığın boyutunu ortaya koymak için Kürtçede “Hetta/Heyya qantir bize”²⁸, “Heyya boçika devê/kerê bigihîje erde”²⁹ şeklinde bazı deyimler kullanılmaktadır.

1.1.4. وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ (A'raf, 7/154)

Meâller:

- Abdullah Varlı: .... û di gava hêrsa Mûsa danîye..
- Mehmet Demirdağ (Farqînî): .... Ê çi gava hêrs ji Mûsa daket...
- Hüseyin Gündüz (Êsî): ... Dema hêrsa Mûsa danî...
- Abdulkerim Bingöl: ... Ê dema hêrsa Mûsa danî...
- Muhammed Hakkarî: ... Vêca demê ku kerba Mûsayî dahatî,...
- Fikri Bozkurt: ... Dema hêrsa Mûsa derbas bû...
- Mela Mehdî Licevî: ... Dema hêrsa wî daket...
- Mela Muhammedê Şoşikî: ... çi dema hiddeta xezebê ji Mûsa sekini...

Tahlil ve Yorum:

Zemahşerî'ye göre yukarıdaki ibare, bir deyimdir.³⁰ Bu âyette Hz. Musa'nın öfkesinin dinmesi anlatılmaktadır.

Muhammed Hakkarî'nin çevirisinde kullandığı “kerb dahatî” terkibi, Hakkari yöresine ait olup öfkeyi yansıtmak üzere kullanılan yöresel bir deyim niteliği taşıyabilir. Şoşikî'nin yaptığı çeviride yanlış kelime kullanımından kaynaklı hatalar bulunmaktadır. Örneğin, hiddet ve gazab kelimeleri aynı manaya gelirken “gazabın hiddeti” manasına gelen “hiddeta xezebê” şeklindeki bir tamlamanın kullanılması doğru değildir. Ayrıca “Musa'dan gazabın hiddeti durduğunda” şeklinde Türkçe'ye tercüme edilen söz konusu çevirinin lafzî bir meâl olmaktan öte anlamlı bir terkiib oluşturduğunu söylemek dahi güçtür. Diğer çevirilerin âyetteki deyimsel manayı yansıttıklarını söyleyebiliriz. Zira bu çevirilerde kullanılan “hêrs daket, hêrs danîn/hêrs derbas bû” gibi deyimler öfkenin dinmesini başka bir deyişle sakinleşmeyi ifade eder.³¹ Ayrıca benzer manalarda Kürtçede

²⁶ Cemal kelimesine karşılık olarak Varlı'nın kullandığı Coban kelimesi sözlükte halat demektir. Bkz.: Zana Farqînî, *Ferhenga Kurdî-Tirkî*, Enstîtuya Kurdî, İstanbul, 2013, s. 344.

²⁷ Taberî, *a.g.e.*, c. 10, s. 192; Ebu'l-Fida İsmâil İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Müessesetu Kurtuba, Kahire, 2000, c. 6, s. 301.

²⁸ Borak, *a.g.e.* s. 440.

²⁹ Borak, *a.g.e.*, s. 445.

³⁰ Zemahşerî, *a.g.e.*, c. 2, s. 513-514.

³¹ Borak, *a.g.e.*, s. 452; Çamlıbel, *a.g.e.*, s. 101.

“bihn fire bû”³², “hêrs derbas bû” gibi deyimler kullanılmaktadır. İbareyi Kürtçeye şu şekilde çevirebiliriz:

“...Dema hêrsa Mûsa derbas bû...” (Bozkurt)

“...dema hêrsa Musa danî...” (Varlı, Êsî, Bingöl)

1.1.5. ضَافَتْ عَلَيْكَ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ (Tevbe, 9/25)

Meâller:

-Abdullah Varlı: ... zemîn bi firetîya xwuva jî li ser we teng bûye...

-Mehmet Demirdağ (Farqînî): ... û erd bi firehiya xwe li we teng bû .

-Hüseyin Gündüz (Êsî): ... erd digel firehiya xwe jî li we teng bû...

-Abdulkerim Bingöl: ...û erd bi firehiyê li we teng bû.

-Muhammed Hakkarî: ...erd bi ber firehîya xwe ve jî ber hewe teng bû.

-Fikri Bozkurt: ...bi hemû firehiya xwe erd ji we re teng hatibû.

-Mela Mehdî Licevî: ... digel firehîya wî zemîn li we teng bibû...

-Mela Muhammedê Şoşikî: .... bi ferehiya xwe ve jî erd li we teng bû...

Tahlil ve Yorum:

Âyetteki ibareler, şaşkınlığın ileri boyutunu ortaya koyan deyimsel bir ifadedir. Âyette bahsedilenlerden insanların topyekûn yüz çevirmelerinden ötürü olanca genişliğine rağmen yeryüzünün, bahsedilen insanlara dar geldiği ifade edilmektedir.³³

Varlı ve Licevî'nin kullandığı “zemin teng bû” ifadesinin Kürtçede kullanımı pek bilinmemektedir. Nitekim tefsirlerin değindiği manayı böyle bir ifadeden çıkarmak güçtür. Dolayısıyla Varlı ve Licevî'nin yaptıkları çevirilerin deyimsel anlamı vermekten çok, metindeki kelimelerin gerçek anlamını yansıttığını söylemek mümkündür. Bingöl'ün eksik kelime kullanımından ötürü yaptığı çevirinin, ibarenin manasını yeterince karşılamadığı anlaşılmaktadır. “...ve yer, genişlikle size dar geldi...” şeklinde Türkçe'ye çevirmenin mümkün olduğu söz konusu çeviride “rağmen/beraber” gibi manaları karşılayacak bir kelime kullanılmamıştır. Bu manaları karşılayabilecek “jî, digel” kelimelerin³⁴ kullanımı durumunda bahsedilen eksiklik giderilecektir. Diğer çevirilerin kısmen de olsa deyimsel manayı verebildiğini söyleyebiliriz. Zira Kürtçede “erd li we/wan teng bu” deyimini, zor bir durumu ifade etmektedir.³⁵ Kürtçede bu anlamı yansıtacak başka deyimler de bulunmaktadır. Örneğin “dinya lê hat hev, cî li serî teng bû”³⁶, “erd û ezman lê bûn yek”³⁷ gibi deyimler kullanılmaktadır.

1.1.6. كَأَنْ لَّمْ تَغْنَبِ بِالْأَمْسِ (Yunus, 10/24)

³² Aslan, *a.g.e.*, s. 62.

³³ Beyzâvî, *a.g.e.*, c. 3, s. 76.

³⁴ Zana Farqînî, *a.g.e.*, s. 945; aynı eser, s. 523;

³⁵ Borak, *a.g.e.*, s. 343.

³⁶ Aslan, *a.g.e.*, s. 70, 119.

³⁷ Borak, *a.g.e.*, s. 343.

Meâller:

-Abdullah Varlı: .... te di gu qey zemîn (hêj berya naha da bi wan hêşnayan hatîye, îdî me ewan hêşnayan bi rehê wan hêşnayan nehatibû) xemlandinê (qe tu tişt li ser zemîn nema ye)

-Mehmet Demirdağ (Farqînî): .... her wekî ku do ew ne ava bû...

-Hüseyin Gündüz (Êsî): ... her wekî ku ew şînkafî tune bû...

-Abdulkerim Bingöl: ...dibê qey rojek berê tişteki li wir tunebûye...

-Muhammed Hakkarî: ... her wekî ku dûhî li wêrê neyî ..

-Fikri Bozkurt: ...her wekî qet tişteki li wir şîn nebûye...

-Mela Mehdî Licevî: ... her wekî ew hêşînayî do yanî rokî berê qet tunebûye...

-Mela Muhammedê Şoşikî: ... her wekî ew duhî nebûye...

Tahlil ve Yorum:

Bu âyette bahs edilen insanların, dünyadan ancak çok kısa bir süre yararlandıkları, deyimsel bir ifade ile ortaya konulmaktadır.³⁸Âyette geçen “teğne” kelimesi ile aynı kök harflerinden olan “meğani” sözlükte, imar edilmiş yere denir. Bu deyim, “sanki hiç mamur olmamış; orada yaşam hiç olmamış” manasındadır.³⁹

Yapılan tercümelere bakıldığında çoğunluğun âyetteki deyimsel ifadeyi kısmen de olsa yansıttıkları söylenebilir. Farqînî'nin yaptığı çeviride kullandığı “ne ava bû...” ifadesi Kürtçede deyimsel bir kullanımdır. Diğer tercümeleme daha çok kelimelerin gerçek manalarını yansıtmaktadırlar. Kürtçede böyle bir durumu ifade etmek için wêran bû⁴⁰, kambax bû⁴¹, ava ne bû⁴² gibi ifadeler kullanılabilir. Mesela söz konusu âyetin tercümesi şu şekilde yapılabilir:

“... te di gu qey do ew ne bûye...”

1.1.7. اِذْ بِنَاصِيَتِهَا (Hûd,11/56)

Meâller:

-Abdullah Varlı: ... çîqa rewar hene! Yezdan bi tûncika wan hemûşkan girtîye...

-Mehmet Demirdağ (Farqînî): ... tu rawir nîne ku poçaxa wê bi destê wî nebe.

-Hüseyin Gündüz (Êsî): ... tu riveherek tuneye ku emrê wî di deste Xweda de nebe.

³⁸ İbn Aşûr, *a.g.e.*, c. 11-1, s. 141.

³⁹ Taberî, *a.g.e.*, c. 12, s. 152; Kurtubî, *a.g.e.*, c. 10, s. 479 ; Ebû İshak İbrahim b. es-Seri ez-Zeccac, *Meâni'l-Kur'ân ve l'rabuhu li'z-Zeccac*, Âlemu'l-Kutub, Beyrût, 1988, c. 3, s. 15.

⁴⁰ Örneğin benzer bir kullanıma sahip olan “mal wêran bûn” deyimini, evin-barkın harab olması anlamına gelmektedir. Bkz.: Borak, *a.g.e.*, s. 640.

⁴¹ Harabe, yıkık, viran olmak manalarına gelir. Bkz.: Zana Farqînî, *a.g.e.*, s. 952.

⁴² Bu ifadenin müsbet şekli “ava bûn” terkibi inşa, mamur olmayı ifade eder. Dolayısıyla olumsuz şekliyle “ava ne bû” ibaresi mamur olmamayı ifade eder.Bkz.: Zana Farqînî, *a.g.e.*, s. 64.s

-Abdulkerim Bingöl: ... her candareki Xweda bê guman bi tuncika wî girtiyê (tedbir û teserûfa her tiştî bi destê wi ye) .

-Muhammed Hakkarî: ... hindî xudan ruhêt ku birêve diçin ileh bijî û emirê wa hemya yê di destê Xudê Teala da.

-Fikri Bozkurt: ... tu canderek tûneye ku Xwedê bi perçema wî negirtibe.

-Mela Mehdî Licevî: ... bi enîya hemmûyan girtîye...

-Mela Muhammedê Şoşikî: ... dabbeyek nîne ku ew bi pêşîya serê wê negire...

Tahlil ve Yorum:

Yukarıdaki âyette geçen ناصية, başın ön tarafındaki saç tutamına denir.⁴³ Türkçede perçeminden tutmak olarak ifade edilen söz konusu terki, Arapçada temekkün/müktedir olmayı bildiren temsili bir kullanımdır. Nitekim müfessirlerden bazıları her canlının perçeminin olmamasından hareketle bu ifadenin temsili bir anlatım olduğunu savunmaktadır. Mevzu bahis ibare ile Yüce Allah'ın her şeyin sahibi ve her şeyin O'nun boyunduruğu altında olduğu ortaya konulmaktadır.⁴⁴ Âyette ناصية kelimesinin kullanılmasını Taberî, Arapların gelenekleriyle ilişkilendirerek izah etmektedir. Ona göre Araplar, bu ifadeyi zillet ve boyun eğdirme manasında kullanmaktadır. Onlar, bir esiri serbest bırakırken onun üzerinde minnettarlıklarını göstermek için perçemini kırparlardı.⁴⁵

Mevzu bahis ifadenin çevirilerine baktığımızda; Varlı, Farqînî, Bozkurt, Licevî ve Şoşikî'nin lafzî tercüme yaptıkları görülmektedir. Bu lafzî tercümelerde üzerinde durulması gereken kelimelerden biri "nasiye" diğeri ise nasiye kelimesindeki zamirin mercii olan "dabbe" kelimesidir. Türkçe'de yele anlamına gelen "nasiye" kelimesini "tuncik", "poçax", ve "perçem" olarak çevirenlerin lafzî tercüme açısından doğru bir tercüme yaptıklarını söyleyebiliriz. Zira yele kelimesinin Kürtçe karşılığı, "bisk, tuncik, poçax," gibi kelimelerdir.⁴⁶ Ne var ki Licevî'nin kullandığı "enî" ve Şoşikî'nin kullandığı "pêşîya serê" kelimeleri perçem kelimesini tam karşılayamamaktadır. Çünkü "enî" Türkçe'de alın⁴⁷, "pêşîya serî" ise başın ön tarafı demektir.

Diğer taraftan "dabbe" kelimesini "rewar/rawir şeklinde tercüme yapanların hatalı bir çeviri yaptıklarını söyleyebiliriz. Zira "rewar/rawir" kelimesi Kürtçede yabancı hayvan anlamına gelmektedir.⁴⁸ Bu manayı haiz kelimeler, Arapçada, yeryüzünde hareket eden/yürüeyebilen her canlıya denilen "dabbe"⁴⁹ kelimesini tam karşılayamamaktadır. Başka bir ifadeyle rewar/yabanî hayvan kelimesiyle yapılan çeviride insan ve cin gibi varlıklar istisna edilmiş olur. Kısacası "rewir/rewar" kelimesi "dabbe" kelimesinin anlamını bütünüyle yansıtmayacağından yapılan çevirinin yetersiz olduğu söylenebilir.

⁴³ Halil b. Ahmed, el-Ferahidî, *Kitabu'l-'Ayn, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye*, Beyrût, 2003, c. 4, s. 230; Muhammed Murteza el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kamûs*, y.y., Kuveyt, 2001, c. 40, s. 91.

⁴⁴ Nehhas, *a.g.e.*, c. 3, s. 358; Beyzâvî, *a.g.e.*, c. 3, s. 138; İbn Aşûr, *a.g.e.*, c. 12-1, s. 100-101.

⁴⁵ Taberî, c. 12, s. 449.

⁴⁶ Bkz.: Zana Farqînî, *a.g.e.*, s. 274, 1453, 1917.

⁴⁷ Zana Farqînî, *a.g.e.*, s. 591.

⁴⁸ Zana Farqînî, *a.g.e.*, s. 1587.

⁴⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-Maarif, Kahire, ts., c. 2, s. 1314.

Hüseyin Êsî ve Muhammed Hakkari, her ne kadar âyetteki ibarelerin ortaya koyduğu deyimsel anlamı Kürtçede karşılayabilen bir deyimle çevirmemişlerse de söz konusu deyimî mana açısından çevirdikleri anlaşılmaktadır. Bingöl ise deyimsel manayı parantez içinde vererek doğru bir tercihte bulunmuştur. Esasen bahsedilen ibarelerin deyimsel manasını Kürtçede bazı deyimler kullanılarak büyük ölçüde yansıtmak mümkündür. Mesela Kürtçede dizginleri ele alma, kontrolü ele geçirmenin karşılığı olarak “hefsarê wê girte destê xwe”⁵⁰, “kapê wê kire destê xwe” gibi deyimler kullanılarak çevrilebilir. Bu durumda çeviriyi şu şekilde yapmak mümkündür:

“... Tu candarek tune ku kapê wê di destê Xweda da nebe...”

“... Hevsarê hemmu candaran di destê Xweda da ye...”

1.1.8. ضَاقَ بِهِمْ ذُرْعًا (Hûd, 11/77)

Meâller:

-Abdullah Varlı: ... Lût (bi hatina wan) bi kovanî mat maye û (tirsîyaye) ku komalê wî (ewan saîyan jî) bi hetikînin...

-Mehmet Demirdağ (Farqînî): ... diltengî pêgirt bêmevel ma...

-Hüseyin Gündüz (Êsî): ... ji ber wan xemgîn bû û bihna wî teng bû...

-Abdulkerim Bingöl: ... û bi hatina wan dilteng bû...

-Muhammed Hakkari: û ew kete deravekî gele yî teng û nexweş...

-Fikri Bozkurt: ... dest û piyên wî li hev piçikîn û dilê wî teng bû...

-Mela Mehdî Licevî: ... ew bi hatina wan ... dil teng bû...

-Mela Muhammedê Şoşikî: ... sînga wî bi wan teng bû...

Tahlil ve Yorum:

Yukarıdaki âyette geçen ibareler, güç ve takatin daralmasını ifade etmektedir. Nitekim göğsün daralmasından maksat da aynıdır. Âyette anlatılan anlamın tersi olarak güç yetirebilirliğin engin sınırlarını ifade etmek için ise Araplar, رَحِبَ الذَّرَاعِ بِكَذَا derler. Özetle âyette geçen ibareler, zor bir duruma düşüp ondan çıkamama; başka bir deyişle aciz kalmayı ifade eden bir deyimdir.⁵¹ Maturidî’ye (ö.333/944) göre Araplar, bu ifadeleri kullanarak temsili bir anlatımla bir işin nihai sınırına eriştiğini anlatmak istemektedirler. Ona göre âyette geçen kelimeler gerçek manalarında kullanılmamıştır.⁵²

Kürtçede “dil tengî” deyimî hoşnutsuzluğu, rahatsız olmayı ifade eder.⁵³ Dolayısıyla “dil tengî” deyiminin âyette kastedilen manayı kısmen de olsa yansıttığını söylemek mümkündür. Bahsedilen mana, Bingöl’ün çevirisinde yansıtılmıştır. Hüseyin

⁵⁰ Zana Farqînî, *a.g.e.*, s. 756.

⁵¹ Zemahşerî, *a.g.e.*, c. 3, s. 218; Beyzavî, *a.g.e.*, c. 3, s. 142; Hazin, *a.g.e.*, c. 2, s. 495; Kurtubî, *a.g.e.*, c. 11, s. 174.

⁵² Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Ebû Mansur el-Maturîdî, *T’evîlatu Ehli’s-Sunne*, Beyrût, 2005, c. 9, s. 601.

⁵³ Borak, *a.g.e.*, s. 313.

Êsi'nin çeviride kullandığı “bihna wê teng bû” ifadesi Kürtçede bir deyim olarak sıkıntı basma durumu, içi daralma gibi manalara gelmektedir.⁵⁴ Bizce Hüseyin Êsi'nin yaptığı çeviri, ibarenin deyimsel manasını Kürtçede büyük ölçüde karşılayabilen deyimle vermesi isabetli olmuştur. Fakat Şoşiki'nin çeviride kullandığı “sing tengbûn” diye bir deyim Kürtçede bulunmamaktadır. Çevirinin daha çok Türkçedeki “göğsü daralmak” deyiminin lafzî tercümesi olduğu anlaşılmaktadır. Hâlbuki “göğsü daralmak” deyiminin Kürtçede deyimsel karşılığı “bêhn teng bûn” dur.⁵⁵ Muhammed Hakkarî'nin ise her ne kadar deyimsel bir ifade ile olmasa da ibarenin deyimsel manasını dolaylı yoldan da olsa çevirdiği söylenebilir. Onun çeviride kullandığı “û ew kete deravekî gele yî teng û nexweş” ibareleri Türkçeye “o, oldukça sıkıntılı ve nahoş bir duruma düştü” şeklinde çevirmek mümkündür.

Varlı'nın “kovanî mat maye” formundaki çevirisini, Türkçede “iki büküm olarak dona kalmış” şeklinde tercüme edebiliriz. Fakat bununla ne kastettiğini Varlı, parantez içinde “tırsiyaye” yani “korkmuş” şeklinde açıklamaktadır. Kanaatimizce bu ifadelerde korkudan çok mahcubiyetle beraber bir sıkıntı durumu vardır. Kur'ân'daki deyimler hususunda çalışması bulunan Abdulcelil Bilgin'e göre bu ifadeler, kavmi tarafından misafirlerine gelebilecek fena bir iş endişesiyle Hz. Lut'un sıkıntı duyması, mahcup olması dolayısıyla bu husustaki naçar durumunu ortaya koymaktadır.⁵⁶

1.1.9. (الزَّمَانَةُ طَائِرَةٌ فِي عُنُقِهِ) İsra, 17/13)

Meâller:

- Abdullah Varlı: ... (kirinê wî wekî) çukan di stûyê wî da darda dikin...
- Mehmet Demirdağ (Farqînî): ... û me her mirovî para wî (ji xweşî û nexweşiyê) kiriye sitûyê wi de (para wî ji xweşî û nexweşiyê her pê re ye jê naqete).
- Hüseyin Gündüz (Êsî): .... me deftera emele her kesî bi stûyê wî ve daleqandiye...
- Abdulkerim Bingöl: ... me karê her însanî xistiye stûyê wî .
- Muhammed Hakkarî: ... her mirovekî, me kar û ‘emelêt wi yêt kirine di sitûyê wî da.
- Fikri Bozkurt: ...me çûçika (nesîbê) her mirevî li sitûyê wî giçikandiye.
- Mela Mehdî Licevî: ... me deftera kar û kirinên her murûvê avêtîye ustûyê wî..
- Mela Muhammedê Şoşiki: ... me teyrê emelê wî lazimê stûyê wî kiriye...

Tahlil ve Yorum:

Taberî (ö.310/923) yukarıdaki âyette geçen ifadenin bir mesel olduğunu Arapların bazı geleneksel anlayışlarıyla açıklamaya çalışmaktadır. Kuşun sağ tarafa uçmasını uğurlu, sol tarafa uçmasını uğursuz sayan Araplara Cenab-ı Hak, iyi ve kötü adına yaptıkları amellerinin onların her birinin boynuna yüklediğini kendilerine böyle bir ifade ile

⁵⁴ Aslan, *a.g.e.*, s. 62.

⁵⁵ Zeraq, *a.g.e.*, s., 306.

⁵⁶ Abdulcelil Bilgin, *Kur'ân'daki Deyimler ve Zemahşeri'nin Keşşaf'ı*, Ankara Okulu Yayınları, 2016, s. 222.

bildirdi.⁵⁷ Benzer şekilde bunun bir deyim olduğunu ifade eden Zemahşerî de طَائِر kelimesini kişinin işlediği amel olarak yorumlamaktadır. Âyetteki deyimsel kullanımla, kişinin işlediği amelin, tıpkı boyndaki tasma gibi kendisiyle bütünleştiği anlatılmaktadır.⁵⁸

Êsî, Bingöl, Muhammed Hakkarî, ve Licevî'nin yaptıkları meâllerin âyetteki ibarenin deyimsel manasını büyük ölçüde yansıttığı söylenebilir. Varlı'nın yaptığı çeviride parantez içinde amele yönelik her ne kadar bir vurgu olsa da “yaptıklarını kuş gibi boynuna asarız” şeklindeki çevirisinde, amelin kuşa benzetilmesi isabetsiz olmuştur. Zira ibarenin aslında böyle bir benzetme söz konusu değildir. Bozkurt'un yaptığı çevirinin Farqînî'ye yakın olduğu anlaşılmaktadır. Zira o da çevirisinde “par” kelimesiyle yakın bir anlam taşıyan “nesîb/nasib” kelimesini tercih etmiştir. Onun yaptığı meâli Türkçe'ye “herkesin nasibini boynuna astık” şekilde çevirebiliriz. Öte yandan Şoşikî'nin yaptığı tercümenin, zihinde tam bir karşılık bulunduğu söylenemez. Türkçe'ye “amelinin kuşunu onun boynuna gerekli kıldık” şeklindeki çeviriden okuyucunun anlamlı bir mana çıkarması güçtür. Ayrıca Kürtçede “teyrê emelê wî/amelinin kuşu” gibi bir kullanıma ne konuşma ne de yazı dilinde rastladık.

1.1.10. **أَوَّلًا تَجْعَلُ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطُهَا كُلَّ الْبَسْطِ) (Isra, 29)**

Meâller:

-Abdullah Varlı: ... ne dest ê xwe li bal qirika xwe da girêde (ji bo ku tu qe tiştêkî nedî wan) ne jî (dest ê te da çi mal hebe) hemîşkî belav neke...

-Mehmet Demirdağ (Farqînî): ... tu destê xwe hişk bi sitûyê xwe ve girê nede (ji timatî destê xwe hişk negre) û bi tevayî veneke.

-Hüseyin Gündüz (Êsî): ... yek car dest girtî ne be û bi tamamî destvekirî jî nebe...

-Abdulkerim Bingöl: ... destê xwe li paş stûyê xwe girê nede. Ê bi tamamî jî veneke...

-Muhammed Hakkarî: ...tu destê xwe ji çûrîkatî zeft li hefka xwe neşidîne (gelekî tema' nebe) û tu destê xwe hem abi êkcarî jî veneke û ji xwe rêj û bêj neke.

-Fikri Bozkurt: ...tu deste xwe hişk li sitûyê xwe nepiçkîne û bi tevayî jî veneke.

-Mela Mehdî Licevî: ... tu destê xwu bi ustûyê xwu ve girê nede hem destê xu zêde ve jî neke...

-Mela Muhammedê Şoşikî: .... destê xwe neke ku bi stûyê te ve girêdayî be her vekirinê veneke jî...

Tahlil ve Yorum:

Yukarıdaki âyette geçen ifadelerden kasıt gerçek manasıyla ellerin boğaza dolanması ya da tamamıyla açılması değildir. Bu ifadeler, infak vermekten kaçınan ile israf

⁵⁷ Taberî, *a.g.e.*, c. 14, s. 518-519.

⁵⁸ Zemahşerî, *a.g.e.*, c. 3, s. 498-499.

edeni anlatan iki deyimdir.⁵⁹ Mesela Maide, 5/64. Âyetinde geçen *يُدُّ اللَّهُ مَعْلُولَةً* ifadesiyle Yahudiler, temsili bir anlatımla –haşa- Yüce Allah’ın cimri olduğunu söylemek istemişlerdir.⁶⁰ Aynı âyetin devamında yer alan *بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ* ifadesiyle de Yüce Allah’ın kullarına yönelik nimetleri ortaya konulmaktadır. Ayrıca söz konusu deyimsel ifadenin Arapların bazı söylemlerinde yer aldığını belirten Taberî (ö.310/923) gibi bazı müfessirler, bu bağlamda çeşitli örnekler sunmaktadırlar. Örneğin, Araplar, birine olan minnettarlıklarını *يد عندى لك* ifadesiyle ortaya koyarlar. Ayrıca Arapların çeşitli özdeyişlerinde geçen “el” kelimesinin farklı manalara gelebileceğini hatırlatmakta yarar vardır. Mesela *فلان بيده عُقْدَةٌ نكاح فلانة* söyleminde “el” kelimesinin “mülk/sahip olma” manasına geldiği belirtilmektedir.⁶¹ Özetle mevzu bahis âyetteki ibareler, ifrat ve tefritten kaçınarak harcamada dengeli olunmayı emretmektedir.

Bingöl, Bozkurt, Licevî ve Şoşikî’nin yaptıkları çeviriler, aralarında küçük farklılıklar olmakla beraber, daha çok âyetteki ibarelerin lafzî karşılığı niteliğindedir. Örneğin, Fikri Bozkurt’un çeviride kullandığı “destê xwe hişk li sitûyê xwe nepiçkîne” ifadenin Türkçe karşılığı “elini boynuna sıkıca dolama” şeklindedir. Bingöl, Licevî ve Şoşikî’nin yaptıkları çevirilerdeki “paş stûyê xwe girênede, bi ustûyê xwu ve girê nede; bi tevî jî veneke, detsê xu zêde jî veneke” gibi ibareler ise daha çok elin boyun kısmına bağlanması ve elin büsbütün açılması anlamını taşımaktadır. Bunların ise âyetteki deyimsel manayı vermekten uzak olduğu açıktır. Varlı, Farqinî ve Muhammed Hakkarî’nin yaptıkları çeviriler her ne kadar kelimelerin gerçek manasını yansıtacak şekilde yapılmışsa da âyetteki deyimsel anlamın açıklamasının bunlarda parantez içinde verilmesi önemlidir. Hüseyin Êsî ise “destgirtî ve destvekirî” sıfatlarını kullanarak âyetteki deyimsel anlamı yansıtmaya çalışmıştır. Kanaatimizce bu çeviri deyimsel ifadeyi yansıtmanın yanında çeviriyi parantez içi açıklamalardan kurtardığından isabetli olmuştur. Zira Kürtçede eli sıkı, cimri, var yemez anlamında “dest girtî”; eli açık, cömert manasında ise “dest vekirî” terkipleri birer sıfat olarak kullanılmaktadır.⁶² Ayrıca Kürtçede bu deyimle yakın anlamı haiz olan bazı kelime ve deyimler bulunmaktadır. Örneğin, cimri, var yemez manasında “çikûs” kelimesi⁶³ ile müsrif manasında “dest belaş/bela bûn” deyimini kullanılabilir.⁶⁴ Bu durumda çeviriyi şöyle yapmak mümkündür.

“...ne çikûs be, ne jî dest belaş/bela be...”

1.1.11. فَضْرَبْنَا عَلَىٰ أَدَانِهِمْ (Kehf, 18/11)

Meâller:

-Abdullah Varlı: .... îdî me jî bi çend salan li ser guhê wan (perda xewê danî, ewan heya çend sala di xewê da mane ...)

⁵⁹ Taberî, *a.g.e.*, c. 14, s. 573; Maturidî, *a.g.e.*, c. 3, s. 551; Zemahşerî, *a.g.e.*, c. 3, s. 514; Beyzavî, *a.g.e.*, c. 3, s. 253; İbn Aşûr, *a.g.e.*, c. 15-1, s. 84.

⁶⁰ Nehhas, *a.g.e.*, c. 2. S. 334.

⁶¹ Ebu’l-Hasen Saïd b. Mes’ade el-Ahfeş el-Evsat, *Me’ani’l-Kur’ân*, Mektebetu’l-Hancî, Kahire, 1990, s. 284; Taberî, *a.g.e.*, c. 8, s. 555.

⁶² Zana Farkqinî, *a.g.e.*, s. 493; 498.

⁶³ Zana Farkqinî, *a.g.e.*, s. 389.

⁶⁴ Borak, *a.g.e.*, s. 249.

-Mehmet Demirdağ (Farqînî): ... li ser gohê wan da-wan razand.

-Hüseyin Gündüz (Êsî): ... perdeya xewê danî ser guhên wan (û me ew di xew re birin)

-Abdulkerim Bingöl: ... perde avête ser guhê wan (me ew kirin xewekê).

-Muhammed Hakkarî: ...perda xewê bi ser guhêt wa dada.

-Fikri Bozkurt: ...li ser vê yekê me jî giranî xiste guhê wan.

-Mela Mehdî Licevî: ... perda xewê kişande ser guhên wan...

-Mela Muhammedê Şoşikî: ... xew xiste guhên wan...

Tahlil ve Yorum:

Bu ibareler, Yüce Allah'ın onları derin bir uykuya daldırdığını ifade eder.⁶⁵ Maturidî (ö.333/944), Nehhâs (ö.338/950) ve Beyzâvî'ye (ö.685/1286) göre Yüce Allah, mağara sakinlerinin kulaklarına işitme duyularını işlevsiz hale getirecek bir perde indirmiştir. Bahsedilen perde, sadece işitme duyularını engellemekle kalmayıp, uyanmalarını/uyandırılmalarını da engellemektedir.⁶⁶ İbn Atiyye'ye (ö.541/1147) göre bir iş ya da eyleme dönük yapılan doğrudan etkinin gücünü ortaya koymak üzere bazı ifadelerde ضَرَبَ kelimesi kullanılır. Örneğin،ضرب الجزية،ضرب الذلة والمسكنة، gibi terkipler aynı minvalde kullanılan ifadelerdir.⁶⁷

Muhammed Hakkarî ve Fikrî Bozkurt lafzî tercüme yapmışlardır. Fikrî Bozkurt'un yaptığı çeviriyi okuyan birinin ibareden kastedilen mananın derin bir uykuya daldırma olduğunu tahmin etmesi mümkün değildir. Farqînî, “darabe” kelimesi dahil ibareyi lafzi olarak tercüme etmekle birlikte kesme işaretinden sonra yaptığı açıklama yerinde olmuştur. Varlı, Hüseyin Êsî ve Bingöl ise parantez içindeki açıklamalar ile kastedilen manayı büyük ölçüde çeviriye yansıtmışlardır. Licevî ve Şoşikî'nin yaptıkları çevirilerde her ne kadar uykuyla ilişkilendirilen çeviriler yapmışlarsa da kullandıkları ifadeler ibarenin asıl maksadını yansıtmama bakımından yeterli değildir. Ayrıca yapılan çevirilerde deyimlerin yanlış kullanımı vardır. Mesela birinin uykusunun geldiğini ifade etmek için Kürtçede deyimsel bir kullanım olarak “xew kete çavan/gözlerine uyku girdi” ya da bunun olumsuz şekli, “xew neket çavan/gözlerine uyku girmedi”⁶⁸ denilmektedir. “xew xiste guha/kulaklarına uyku koydu” diye bir deyim bulunmamaktadır. Ayrıca Mehdî Licevî'nin kullandığı ifade türü de ibarenin asıl manasını vermekte yetersizdir. Kürtçede derin uykuyu ifade etmek üzere isim olarak “xewa giran, xewa kûr, xewa rostemî, xewa tamarê”⁶⁹ deyim olarak ise “moriya xewê avêtine guhan” bulunmaktadır. Bu deyim kullanılarak pek ala parantez içi açıklamalara gerek kalınmadan ibarenin manası çevrilebilir. Bu durumda söz konusu ibarenin çevirisi şöyle yapılabilir:

⁶⁵ Taberî, *a.g.e.*, c. 15, s. 176.

⁶⁶ Matûridî, *a.g.e.*, c. 7, s. 142; Beyzavî, *a.g.e.*, c. 3, s. 274; Nehhas, *a.g.e.*, c. 4, s. 220.

⁶⁷ Ebû Muhammed Abdulhak ibn Galib İbn Atiyye el-Endelusi, *Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye*, Beyrût, 2001, c. 3, s. 500.

⁶⁸ Aslan, *a.g.e.*, s. 318; Borak, *a.g.e.*, s. 931.

⁶⁹ Zeraq, *a.g.e.*, s. 33; Zana Farqînî, *a.g.e.*, s. 2004.

“...me wan kir xeweke giran...”

1.1.12. وَأَشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا... (Meryem, 19/4)

Meâller:

- Abdullah Varlı: ... û serêmin jî ji kalîtîyê pêgirtîye (sipî bûye).
- Mehmet Demirdağ (Farqînî): ... û serê min ji kalîtîyê hil bûye (sipî bûye).
- Hüseyin Gündüz (Êsî): ... û pora serê min sipî bûye...
- Abdulkerim Bingöl: ... di serê min de mûyên spî geş bûn.
- Muhammed Hakkarî: ... û serê min yê puş bî ji pîratîyê.
- Fikri Bozkurt: ... por û ruyê min spî bûn .
- Mela Mehdî Licevî: ... û porê sere min ji ber kalîyê wusa sipî bûye şemal dide..
- Mela Muhammedê Şoşikî: ... û ji kenarê spîbûnê ve jî serê min spî dike..

Tahlil ve Yorum:

Bu ifadelerle Hz. Zekeriyya, mecazî ve temsili bir anlatım kullanarak Yüce Allah'a içinde bulunduğu durumu arz etmiştir.⁷⁰ Zemahşerî, buradaki teşbih üzerinde durmaktadır. Ona göre bu ibarelerde yaşlılığa bağlı olarak saçların ağarması tutuşan ateşe benzetilmiştir. İkisi arasında parlaklık ve etrafa yayılma noktasında benzerlik bulunmaktadır.⁷¹

Varlı ve Farqînî'nin yaptıkları çevirilerin parantez içindeki açıklamaları hariç Türkçe karşılığı “ihtiyarlıktan ötürü başım tutuştu” şeklindedir. Bu tercüme şeklinin sadece lafzi tercüme olduğu ortadadır. Fakat ibarenin mecazî anlamını yansıtmaktan oldukça uzak olan bu çevirileri mütercimlerin parantez içi açıklamaları kurtarmaktadır. Zira her ikisi de “spî bûye/beyazladı” açıklamasını parantez içinde vermekle çeviriyi belli oranda anlaşılır kılmışlardır. Bingöl'ün “di serê min de mûyên spî geş bûn” şeklindeki çevirisi lafzî tercümedir. Muhammed Hakkarî'nin yaptığı çeviri ise ibarenin mecazî anlamını yansıtmamanın ötesinde hatalı bir tercüme olduğu söylenebilir. Türkçe karşılığı “ihtiyarlıktan ötürü başım kuru ota/haşışe döndü” şeklinde olan bu tercümenin, ibarenin hem lafzî hem de mecazî manasını karşılamaktan oldukça uzak olduğu kanaatindeyiz. Bozkurt'un yaptığı tercüme ise gereksiz kelime kullanmaktan ötürü yanlışlıklar içermektedir. Türkçeye “saçım ve sakalım ağardı” şeklinde tercüme edilebilen terkipte “rû/sakal” kelimesinin çeviriye eklenmesini gerektirecek bir durum bulunmamaktadır. Şoşikî'nin yaptığı tercüme okuyucunun zihninde sağlıklı bir anlam oluşturmaktan oldukça uzaktır. Türkçe karşılığı “ve beyaz kenarlardan da başım ağardı” şeklinde olan çeviride beyaz kenarlardan maksadın ne olduğunu kestirmek güçtür.

1.1.13. قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ (Neml, 27/40)

Meâller:

⁷⁰ İbn Aşûr, *a.g.e.*, c. 16-1, s. 63-64.

⁷¹ Zemahşerî, *a.g.e.*, c. 4, s. 6.

-Abdullah Varlı: .... ku hêj çavê te (ji dîdevanîya rê) li bal te da nehatibe zevirandinê...

-Mehmet Demirdağ (Farqînî): .... berî ku tu çavê xwe bigrî û vekî .

-Hüseyin Gündüz (Êsî): ... beriya tu çavê xwe bigirî û vekî...

-Abdulkerim Bingöl: ... beriya tu çavê xwe biqirpînî.

-Muhammed Hakkarî: ... berî ku tu çavê xwe hilnî û dani

-Fikri Bozkurt: ... beri ku tu çavê xwe bigiri û vekî (bikuti).

-Mela Mehdî Licevî: ... heta ku tu çavên xu bi kutî...

-Mela Muhammedê Şoşikî: ... berîya ku dîtina te li te bizîvire...

Tahlil ve Yorum:

Hızlı olmayı ifade etmek üzere deyim olarak kullanılan⁷² bu ibareyi, mütercimlerin bir kısmı mana endeksli çevirirken, diğer bir kısmı da lafzî tercüme yapmayı tercih etmiştir. Farqînî, Êsî ve Bingöl, yaptıkları çevirilerde ibarenin manasını nispeten karşılayabilecek bir deyim kullanmışlardır. Kürtçede, hızlı ve çabuk olma anlamında “heya çavên xwe bigrî û vekî” deyiminin⁷³ burada kullanılması isabetli olmuştur. Yöresel bir dil kullanan Muhammed Hakkarî de benzer manaya gelebilecek bir deyim kullanmıştır. “Hilnî û dani” terkihi her ne kadar Kürtçe konuşulan her yerde yaygın bir kullanıma sahip olmasa da mana itibarıyla buradaki kullanımı doğrudur. Zira anlam bakımından “berî ku tu çavê xwe hilnî û dani” çevirisi ile “beriya tu çavê xwe bigirî û vekî” çevirisi arasında pek fark yoktur. Varlı ve Şoşikî ise lafzî tercüme yapmışlardır. Tükçesi, “bakışın sana dönmeden önce” olan Şoşikî’nin çevirisi, ibarenin manasını okuyucunun zihninde canlandırmaktan oldukça uzak olduğu inkâr edilemez.

1.1.14. وَيَبَغْتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ (Ahzab, 33/10)

Meâller:

-Abdullah Varlı: ... dil jî gehîtibû danekî wusa lêbû ku ji (tirs) qirînê derkebe...

-Mehmet Demirdağ (Farqînî): ... û dîl gihîştin qirika .

-Hüseyin Gündüz (Êsî): ... dil gihabûn qirikê...

-Abdulkerim Bingöl: ... dil (ji tirsan) hatin dev (gihîştin qirikê) .

-Muhammed Hakkarî: ...û bîye rep repa dila û xwe li gewrîya dayî .

-Fikri Bozkurt: ... û dil hatibûn gewriyê (ber dev) .

-Mela Mehdî Licevî: ... û dilin we jî ji Tirs wan gihîştibûn qirêka we...

-Mela Muhammedê Şoşikî: ... qelb gihîştin qirikê...

⁷² İbn Aşûr, *a.g.e.*, c. 19-2, s. 271.

⁷³ Borak, *a.g.a.g.e.e.*, s. 446; Şêxmûs Aslan, *Ferhenga Biwêjan*, SöZ Gazetecilik Yayın Tic. Aş., Diyarbakır, 2005, s. 156; Ahmet Cengiz Çamblibel, *İdyomên Kurdî*, Weşanên Deng, İstanbul, 1997, s. 99;

Tahlil ve Yorum:

Lafzî olarak karşılığı “kalpler boğaza gelmişti” şeklindeki ibare, şiddetli korku anlamını ifade eden bir deyimdir. Kalp her ne kadar yerinden fırlamış olmasa da bu ifade korku durumunu anlatmaktadır.⁷⁴

Varlı, Farqînî, Êsî ve Şoşikî, bahsi geçen ibareyi lafzî tercüme etmişlerdir. Bozkurt, ibareyi lafzî olarak çevirdikten sonra parantez içi yaptığı açıklama, ibarenin deyimsel manasını yeterince yansıtamamaktadır. “Yürek, gümbür gümbür kendini boğaza vurdu/dayadı” anlamına gelen Muhammed Hakkarî’nin çevirisi, lafzî tercüme olmaktan öte manayı karşılamaktan dahi oldukça uzaktır. Çevirinin korku ve panik halini vermekten öte, coşku ve heyecanı yansıtan bir çeviri olduğu söylenebilir. Licevî’nin yaptığı çeviride her ne kadar korkuya yönelik bir atıf olsa da ibarenin manasını okuyucuya aktarma hususunda yetersiz kalmıştır. Bingöl ise ibareyi, Kürtçede “yüreği ağzına gelmek” manasında da kullanılan “dil hate/hatin dev” deyimini⁷⁵ kullanarak isabetli bir çeviri yapmıştır. Ayrıca Kürtçede başka deyimler kullanılarak ibare şu şekilde çevrilebilir:

...ziravê wan qetîya...

...ji tirsana di bizdiyan...

Sonuç

Kısmî meâl çalışması olan Kamran Bedir-xan’e ait “Ji Tefsîra Qur’anê” adlı meâlî hariç tutarsak 8 Kürtçe meâlde 14 ibare üzerinden yaptığımız çözümleme sonucunda şunları söylemek mümkündür:

Ele aldığımız meâller içerisinde Varlı, Licevî ve Şoşikî’ye ait çalışmalarda ibarelerin ekseriyetle lafzî tercümesinin yapıldığı görülmektedir. Hüseyin Êsî ve Bingöl’ün diğerlerine göre nispeten daha fazla, ibarelerin deyimsel manalarını dikkate alarak çeviri yaptıkları söylenebilir. Fakat meâllerini ele aldığımız isimlerden hiçbirinin, mevzu bahis ibarelerin deyimsel manalarını yeterli düzeyde çevirdikleri söylenemez.

Diğer taraftan çevirilerde deyimsel manayı yansıtacak Kürtçe deyimlerin kullanımının yetersiz olduğu kanaatindeyiz. Zira birçok ibarenin deyimsel anlamını büyük ölçüde yansıtacak Kürtçede deyimler varken bunların sıklıkla göz ardı edilmesi şaşırtıcıdır.

Gramer tahlillerine pek yer vermesek de çalışmada dikkatimizi çeken diğer bir husus, bazı çevirilerde yanlış ya da eksik kelime kullanımından ötürü hatalı çevirilerin yapılmasıdır. Oldukça kapalı bir dil kullanan Varlı’nın çevirisinde gramer kurallarına pek riayet etmediğini söylemeden geçemeyeceğiz. Muhammed Hakkarî’nin meâlînin genelinde hakim olan yöresel dilin ele aldığımız ibarelerin çevirisinde de kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Üzerinde durulması icab eden diğer bir husus ise bazı isimlerin deyimlerin çevirisinde Türkçe meâllerde yer alan bazı ifadeleri tercüme etmesidir. Örneğin, Türkçe’de

⁷⁴Zemahşerî, *a.g.e.*, c. 5, s. 54; Kurtûbî, *a.g.e.*, c. 17, s. 92.

⁷⁵Zeraq, *a.g.e.*, s. 697.

İçî sıkılmak manasında kullanılan “göğsü daraldı” deyimini lafzî olarak çeviren Şoşikî'nin söylediği “sing teng bû” söylemi Kürtçede pek bir anlam ifade etmemektedir.

Müelliflerin çoğunun sıkı sıkıya lafzî tercümeyle bağılı kalmaları çeviri sırasında tefsirlere yeterince bakmadıkları sonucunu bize vermektedir. Başka bir ifadeyle ele aldığımız ibarelerin deyimsel manasına dikkat çeken önemli birçok müfessir bulunurken yapılan çevirilerin çoğunun lafzî çeviri olmasının başka bir açıklamasını yapamıyoruz.

Son olarak öneri mahiyetinde şunları söyleyebiliriz: Kur'ân'da deyim anlamını taşıyan ibarelerin tercümesinde tefsirlerden istifade edilerek bunların deyimsel manalarına yakından bakılmalıdır. Öte yandan tercüme edilen dilin gramer kuralları ve o dildeki deyimler hakkında da malumat sahibi olunmalıdır. Lafız ve mana açısından en iyi çeviri yapılmaya gayret edilmeli, Türkçeden Kürtçeye çeviri gibi bir yaklaşımdan uzak durulmalıdır.

Kaynakça

AHFES, Ebu'l-Hasen Saîd b. Mes'ade el-Evsat, *Me'ani'l-Kur'ân*, Mektebetu'l-Hancî, Kahire, 1990.

AKDAĞ, Hasan, *Arap Dilinde Deyimler ve Atasözleri*, Tekin Kitabevi, Konya, ts.

AKDEMİR, Salih, *Son Çağrı Kur'ân*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015.

AKSAN, Doğan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.

AKSOY, Doğan, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkilab Kitabevi, İstanbul, 1988.

AMEDİ, Fikri, *Qur'ana Kerim û Meâla Wê ya Kurdî*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014.

ASLAN, Şêxmûs, *Ferhenga Biwêjan*, Söz Gazetecilik Yayın Tic. Aş., Diyarbakır, 2005.

AYDAR, Hidayet, *Kur'ân-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, Yeni Zamanlar Yayınları, İstanbul, 2014.

BERTRAM, Anne, *NTC İngilizce-Türkçe Atasözleri ve Klişeler Sözlüğü*, (Çev.: Alfa Çeviri Grubu), Alfa Yayınları, İstanbul, 2009.

BEYZÂVÎ, Nâsirüddîn Ebu'l-Hayr Abdullâh b. Ömer b. Muhammed, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Tevîl*, Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, Beyrût, ts.

BİLGİN, Abdulcelil, *Kur'ân'daki Deyimler ve Zemahşerî'nin Keşşaf'ı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2016.

_____, “Hakikat ve Mecaz Bağlamında İngilizce Meâllerle İlgili Analitik Bir İnceleme”, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 30, ss. 119-134.

BİNGÖL, Abdulkerim-Feyzî Muhammed H., *Qur'ana Pîroz Kurdî-Tirkî Meâla Wê ya İcmalî*, Tenvir Neşriyat, İstanbul, 2009.

- BORAK, Mustafa, *Ferhenga Bivêjan*, Enstituya Kurdî, İstanbul, 2005.
- ÇAMLİBEL, Ahmet Cengiz, *İdyomên Kurdî*, Weşanên Deng, İstanbul, 1997.
- DEMİRDAĞ, Mehmet/Mele Muhammed Garsî Farqînî, *Meâla Fîrûz Şerha Qur'ana Pîroz*, Nûbihar Yayınları, İstanbul, 2003.
- FARQÎNÎ, Zana, *Ferhenga Kurdî-Türkî*, Enstîtuya Kurdî, İstanbul, 2013.
- FERAHİDÎ, Halil b. Ahmed, *Kitabu'l- 'Ayn*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 2003.
- FERRA, Ebu Zekeriyya Yahya b. Ziyad, *Meaniyi'l-Kur'ân*, Alemu'l-Kutub, Beyrut, 1983.
- FEYİZLİ, Hasan Tahsin, *Feyzu'l-Furkan Kur'ân Meâli*, Akit Gazetesi, İstanbul, 2001.
- GÜNDÜZ, Hüseyin (Êsî)- Seyhan, Mehmet, *Meâla Qur'ana Pîroz a Kurdî*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2015.
- HARAŞÎ, Süleyman b. Salih, *el-Münteqa min Emsâli'l-Arab ve Kısasihim*, Daru'l-Kasım, Riyad, 2007.
- HAZİN, Alauddîn Ali b. Muhammed b. İbrahîm b. Ömer eş-Şeyhî , *Lübabu't-Tevîl ft Maaniyi't-Tenzîl*, Beyrût, 1995.
- İBN AŞÛR, Muhammed Tahir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru't-Tunusiye, Tunus, 1984.
- İBN ATİYYE, Ebû Muhammed Abdulhak ibn Galib el-Endelusî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 2001.
- İBN KESİR, Ebu'l-Fida İsmâîl, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Müessesetu Kurtuba, Kahire, 2000.
- İBN MANZÛR, *Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-Maarif, Kahire, ts.
- KAÇGARLI MAHMUT, *Divanü Lügati't-Türk*, (Çev.: Besim Atalay), Türk Dil Kurumu Yayınları, yy, ts.
- KURTÛBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebibekr, *el-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Müessesetu'Risale, Beyrût, 2006.
- LÎCEVÎ, Mela Mehdî Âmedî, *Tefsîra Beyanü'l-Kur'ân*, Seyda Yayınları, Diyarbakır, 2015.
- MATURÎDÎ, Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Ebû Mansur, *T'evîlatu Ehli's-Sunne*, Beyrût, 2005.
- NEHHAS, Ebû Cafer, *Meani'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Câmietu Ummi'l-Kura, Mekke, 1988.
- ÖZCAN, Muhammed, *Kur'ân Deyimleri ve Çeviri Stratejileri*, Cantaş, İstanbul, 2014.
- SARAÇBAŞI, M. Ertuğrul *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.
- ŞOŞİKÎ, Mela Muhammed, *Tefsîra Qur'anê Nûra Qelban*, Nûbihar Yayınları, İstanbul, 2011.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyan 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Hecer, Kahire, 2001.

VARLI, Abdullah, *Qur'an'a Pîroz û Arşa Wêye Bilind*, Cihan Ofset, Ankara, 1994.

ZEBÎDÎ, Muhammed Murteza el-Hüseynî *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kamûs*, y.y., Kuveyt, 2001.

ZECCAC, Ebû İshak İbrahim b. es-Seri, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'rabuhu li'z-Zeccâc*, Âlemu'l-Kutub, Beyrût, 1988.

ZEMAŞERÎ, Carullah İbn Kasım Mahmud b. Ömer, *el-Keşşaf 'an Hakaiki Gavamizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Akavîl fi Vucûhi't-Tevîl*, Mektebetu Ubeykan, Riyad, 1998.

ZERAQ, Dilawer, *Deyimler Sözlüğü Ferhenga Biwêjan*, Enstituya Kurdî ya Stenbolê, İstanbul, 2005.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58b97a4e7000e7.82272656 (Erişim tarihi:03.03.2017)

<http://www.turktrans.net/idioms/9838.html> (Erişim tarihi: 03.03.2017)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58b97a4e7000e7.82272656 (Erişim tarihi: 03.03.2017)

<http://arsiv.diyanetvakfi.org.tr/meâl/meâlindex.htm> (Erişim Tarihi: 03.03.2017)